

Feljegyzések Kós Károlyról, Benedek Elekről és Bitay Árpádról

(Levelek a szerkesztőséghez)

1.

Bizonyára csak kevesen tudják, hogy az első világháborút követő években amatőr nyomdász is volt Kós Károly, a neves műépítész, grafikuművész és író. Persze, ezt nem valami különködésből cselekedte, hanem rákényszerített szükségből.

A következő kis történetnek köze van az irodalomtörténethez is, bár csak kisebb irodalmi alkotásról van szó; a könyvkiadáshoz is, bár ez könyvkiadóvállalat mellőzésével történt; és végső soron a nyomdászathoz is, mert hiszen ólomtípusok segédelmével történt a szedés, a nyomtatás pedig, ha primitív módon is, de mégiscsak nyomósajttóval.

A kis nyomdászattörténeti história ott kezdődik, amikor a Kós Károly tisztelői sorába tartozó néhány derék nyomdász ellátta-öt használt, kiselejtezett betűket. Ezeket Kós sztanai „varjúvárába” cipelte, s ott aztán 1921-ben sajátkezűleg kiszedte és kinyomtatta *Erdély kövei* című kis művét; „nyomógépe” pedig egy régi kimustrált irodai másolópréssé volt. De hát nem azért volt Kós Károly építész-mérnök és ezermester művészember, hogy ne tudott volna segíteni magán. Ezt a kis prést átalakította, „modernizálta” a maga kifundálása szerint: így már aztán könnyebben ment a nyomtatás. Az 1922-es esztendőben tovább folytatta a nyomdászkodást és könyvkiadást, s az átalakított kis miniatűr sajtón kinyomtatta *Attila királyról ének* című másik kis művét, majd 1923-ban *Kalácsa kalendárium* címen naptárt nyomtatott és adott ki.

Persze, mint amolyan „illegális nyomdatulajdonos” nem tudhatott arról, hogy minden egyes nyomtatványféleből — különösképpen, ami könyv, újság vagy röpirat volt —, az ügyészségnek, a Tudományos Akadémiának, az összes egyetemi könyvtáraknak egy-egy példányt ingyen köteles beküldeni.

Minden valószínűség amellet szól, hogy egyik-másik könyvbarát — akik mint ritkaságot megvásárolták — eldicsekedett a Kós-kiadványokkal, ami valahogyan az „illetékesek” fülébe is eljutott. Ennek az lett a következménye, hogy Kós Károlyunkat bíróság elé citálták, ahol a sajtótörvény ide vonatkozó szakaszának be nem tartása miatt a legkisebb büntetést szabták ki reá, azaz száz lej megfizetésére ítélték. Persze a helyszínen a bíróság nem fogadhatta el a büntetéspénzt, hanem ehelyett szépen megmagyarázták Kósnak, hogy a 100 lejt itt és itt befizeti, majd az erről szóló nyugtát itt és itt bemutatja, és akkor rendbe jön minden.

Igen ám, csakhogy Kós ezt a széles körű bürokráciát úgyannyira nem szívelte, hogy inkább nem fizetett sehova sem...

Bekövetkezett a tragikomédia. Egy szép napon a Varjúvárban megjelent egy csendőr és egy nap elzárásra invitálta a mi Kósunkat... Persze nagyot mulatott a dolgon maga a csendőr is.

Így végződött Kós Károly amatőr nyomdászokdása és könyvkiadói tevékenysége.

Nagy veszteség nyomdászati erekyeink számára, hogy Kós miniatűr sajtója a nagyértékű könyv- és kéziratgyűjteményével együtt a második világháború utolsó szakaszában Sztánán mind elpusztult.

Kolozsvár, 1968. június havában.

Krizsó Kálmán
nyomdászati szakíró

Harmadik éve szerkesztette Benedek Elek a *Cimborát*, mikor 1924 októberében Szatmárra látogatott. A Szabadsajtó Könyvnyomda- és Lapkiadó Részvénytársaság, valamint az egyik szatmári lap, a *Szamos* vendége volt. Ennek a látogatásnak az emlékéet kerestem hetekig Szatmáron. Azokat, akik részt vettek a Benedek Elek tiszteletére rendezett ünnepségeken. Így akadtam egy pár lelkes műkedvelő nyomára, akik 1924. október 19-én Benedek Elek tiszteletére előadták egyik mesejátékát.

Két napig tartózkodott Benedek Elek Szatmáron. A *Szamos* szerkesztői Dénes Sándor főszerkesztő vezetésével ünnepséget készítettek elő. Az első nap irodalmi estélyt rendeztek, amelyen Benedek Elek mellett Szatmár kulturális életének kiemelkedő személyiségei szerepeltek. Benedek Elek a *Cimbora* és a *Szamos* 1924. október 26-i számában megjelent *Szatmári szép napok* című visszaemlékezésében elragadtatással ír az irodalmi est közönségének ünnepléséről, de „igazi ünnep“-nek, a „szatmári szép napok“ legszebbikének a másnap rendezett mesedélutánt tartotta. Ott találkozott legkedvesebb közönségével, a gyerekekkel.

*Benedek Elek szatmári műkedvelők között
A fekvő alak karddal az ifjú Dsida Jenő*

A mesedélutánon az 1900-ban írt *Többsincs királyfi* című verses mesejátékát mutatták be. Rendezője Szabadkay József, a színház akkori igazgatója volt. Ő volt különben az egyedüli felnőtt szereplője a színdarabnak. Azóta a szereplők nagy része elkerült Szatmárról, a háború miatt sokan meghaltak, de a darab női főszerplője, a Rákít alakító Moldován Eta (Dr. Horváth Zoltánné) ma is Szatmáron él.

Őt kerestem fel elsőnek. Számára, mint mondta, a darab előadása és Benedek Elekkel való találkozása későbbi műkedvelősködésében jelentős szerepet játszott. Az ő ösztönzésének, késő estébe nyúló beszélgetésének hatására jegyezte el magát a műkedvelő színjátszással. Neve Havas Zsazsa, Szűcs Kálmán, Szegedy István neve mellett, akik szintén az előadás szereplői voltak, a húszas évek virágzó szatmári műkedvelő mozgalmát juttatja eszünkbe.

Látogatásomkor büszkén mutatta a *Cimbora* említett számában Benedek Elek elismerő szavait. „Ilyen tökéletes Rákít még nem láttam“ — írta róla, összehasonlítva ezt az előadást a budapesti Vígszínházban tartott előadással. Mindannyiuk

teljesítményével meg volt elégedve: „Túltettek ezek a fiúk és lányok a hivatásos színészek. Nem azzal, hogy egy szót hiba nélkül mondták el szerepeiket, hanem beletették játékkukba a mesének szeretetét, s ebben a nagyapó iránt érzett megható szeretetet.“ Irói elgondolásának tökéletes színrevitelét látta Moldován Eta alakításában. Elutazása előtt, 1924. október 20-án a következő szövegű levelet küldte Moldován Etának: „Moldován Eta nagyságos úrleánynak, a »Ráki« megszemélyesítőjének, Szatmár. Nem búcsúzhatom el úgy Szatmár városától, hogy hálás köszönetet ne mondjak október 19-éért, amely nap gyönyörűségének megszerzésében Te is részes valál (de mennyire részes!). Áldjon meg a Jó Isten ezért! Szeretettel: Benedek Elek.“

Moldován Eta a banketten tett ígéretéhez híven a Bányai úton, a sorompónál virágcsokorral integetett a Kolozsvárra tartó Benedek Eleknek. Nem csoda, hogy a szatmári napok emléke otthon is kísérti. Hazaérkezése után nemsokára a *Többsincs királyfi* 1901-es kiadásának egyik példányát küldi el a következő dedikációval: „Moldován Etának, a *Többsincs Királyfi* páratlan Rákijának. Küldöm e könyvet s vele halálig tartó atyai szeretetemet. Elek nagyapó.“

Írott emléke erről a látogatásról Szűcs Kálmánnak van még. A bankett emlékei. Nem volt más a keze ügyében, így a társaság egy része, köztük Benedek Elek, Havas Miklós (a darab zenéjét szerezte a szatmári előadásra) és Reismann Irma újságíró (Erdős Imre Pál édesanyja) egy Liane Haid-kép hátlapjára írták rá nevéket. Benedek Elek Szűcs Kálmán névjegykártyájára még a következőket írta: „Szűcs Kálmánnak, Világ szép Miklósnak, aki szerepének megjátszásában sem hazudott. Elek nagyapó. Szatmár, 1924. okt. 19.“

Az előadás után készült fénykép is előkerült. Megjelent a *Cimbora* 1924. november 9-i számában, de Moldován Etán kívül, akinek a tulajdonában van, a szereplők közül senki sem tudott róla. A fényképen Dsida Jenő is látható. Ő is szerepelt a darabban. (Itt jegyzem meg, téves a legújabb *Magyar Irodalmi Lexikon* Dsidával kapcsolatos azon megállapítása, hogy első versei 19 éves korában jelentek meg a kolozsvári *Ellenzék* című lapban. Benedek Elek említett cikkében Dsidát mint a *Cimbora* olvasóinak kedves poétáját említi, akinek már 1924-ben több verse jelent meg a lapban, s ekkor Dsida még csak 17 éves.)

A Szatmáron élő szereplők többet nem találkoztak Benedek Elekkel, levelezni sem leveliztek, emlékét azonban megőrizték, szavait követték. Nem rajtuk múlt, hogy a sikeres szatmári előadás után tervbe vett turné elmaradt. Ők megőrizték e pár tárgyi emléket Benedek Elekről, s találkozásukkal magyarázható, hogy Dr. Horváthné, Moldován Eta és Szűcs Kálmán könyvtárának legteljesebb sorozatát Benedek Elek művei alkotják.

Szatmár, 1968 június havában.

Muzsnay Árpád
tanár

3.

A *Korunk* idei 4. számában Engel Károly *Hidverők* cím alatt hosszabb tanulmányban foglalkozik Bitay Árpád (pontosabban: Dr. Bitay Árpád, mert tudomásom szerint filozófiai doktorátusa volt), a század harmincas éveiben élt, nagyhírű erdélyi nyelvész, történész és kutató személyével, főképpen könyvtári adatok alapján. Legyen szabad nekem kiegészítenem az említett tanulmányt néhány személyes emlékemmel nevezett tudós személyével kapcsolatban, kihez szoros barátság fűzött és akinek halálós ágyánál is ott kellett állnom.

A gyulafehérvári Katolikus Teológiai Akadémia rendes tanárai voltunk mindketten. Ő román és latin nyelvet, valamint történelmet adott elő, magam *medicina pastoralis*t, amit ma inkább szexológiának neveznének. Vagyis tanártársak voltunk. Barátságunk alapja az ő kiválóan rokonszenves, egyszerű egyénisége volt, melyhez — nagy emberek belső nagyságának jele — kiváló humorérzék adta meg a ragyogást.

Hízásnak induló zömök ember volt. Barna haja is kezdett már hátrafelé húzódni magas homlokán. Úgy emlékszem, halálakor sem volt több 41 évesnél, de többet mutatott, mert betegsége, mely végül is korai halálát okozta, lassú, öreges mozgásra kényszerítette. Ehhez járult még nehéz légzése és arcának orvos számára

észrevehető, enyhén kékes pirossága. Magas vérnyomása miatt sok sétát írtak elő neki. A séta a két katedrális, az Aula, a Bathyanaeum és a Majláth-gimnázium szűk körletében való körbenjárást jelentette.

Gyakran elkísértem, annál is inkább, mert ilyenkor nagyon szívesen magyarul volt. A történelmi adatokat, amiket most *(helyette)*, hiszen ő alig írt le valamit — abban az életkorban halt el, mikor az ember még gyűjti fejébe a tudományt, de eszébe sem jut bármit leírni, ha olyan igényes önmagával szemben, mint ő volt, és aki nem is tartotta magát történelvesnek, hanem szláv-nyelvésznek) leírok, főképpen ezeken a sétákon hallottam tőle. „Ez a faragvány”... mutatott rá botjával egy-egy elheverő kődarabra — és már mondta is a történetét, olyan dolgokat, miket más senki nem ismert.

Engem, aki nevét régen ismertem s őt mindig szikár szobatudósnak képzeltem, megismerkedésünk alkalmával kellemesen lepett meg modorának közvetlensége, a fontoskodás tökéletes hiánya, amit ilyen hírnév alapján fel sem tétéleztem. Mindig csendesen beszélt, és mintha mosolygott volna. Az öltözködéshöz nem értett, nem is érdekelte. Többnyire sötétkék öltözetet viselt igen gondozott állapotban (ez felesége, a gyulafehérvári származású, született Szrága Margit érdeme volt), ez külsejét kissé ünnepélyessé tette, lóden felsőkabátot és széles karimájú, puha kalapot. Egyik újévi üdvözlés alkalmával, ahol ő mint a főiskola tanára és Gyulafehérvár-város alpolgármestere vett részt, Vorbuchner Adolf püspök váratlanul bejelentette az egybegyűlteknek, hogy a római Szentszék kutató munkásságának elismeréseképpen a Szent Gergely Rend lovagkeresztjét adományozta neki. Mellette állottam, szépen vasalt sötétkék öltözetéhez valami vörösös nyakkendőt és vadonatúj, világosbarna félcipőt viselt... A kitüntetés bejelentését meglehetősen sután vette tudomásul, majd — miután ismételt oldalba bökdösséssel figyelmeztettük — előlépett, hagyta, hogy a püspök feltűzze neki az érdemrendet, és papi módon, jelképes öleléssel köszöntse.

Nyelvész volt, éspedig szláv-nyelvészet főszakkal. Mégis történelmet tanított, nemcsak a főiskolán, hanem még azelőtt, a kolozsvári Marianum-leánygimnáziumban. Egykori növendékei szerint órai roppantul szórakoztatók voltak, mert született előadó volt, ámde tanulni nem sokat lehetett tőle a tananyagból. Leckét alig adott fel, azt sem nagyon kérdezte vissza, magukkal a történelmi eseményekkel nem sokat foglalkozott („hiszen azokat *úgyis tudja mindenki...*“), viszont annál többet „szélgyzetelt“ az eseményekhez.

Valószínű, hogy a történelmi érzék olyan tulajdonság, mint a zenei vagy festői adottságok. Az ilyen ember nem kívülről nézi, hanem benne él a történelmi korban. Senki jobban nem ismerte ónála a gyulafehérvári székesegyház történetét. Ő ott — ottthon volt. Ő hívta fel figyelmemet az egykor léteznie-kellett nagy kupolára utaló oszlopokra, a keresztelőkápolna nyomaira, a Geréb-kápolna naptári érdekességű ablakaira és rengeteg más részletre. Minthogy tudtommal ezeknek csak egy részét érintette röviden egy 1935 körül megjelent népszerűsítő füzetben (*A gyulafehérvári székesegyház*), hadd jegyezzek fel egy-két ilyen történelmi apróságot, melyet tőle hallottam.

Aki járt Gyulafehérváron, emlékezhetik a fejedelmi sírokra. Belépek a főbejáraton. A jobboldali három sírláda egyike a lefejezett Hunyadi Lászlóé. Jellegzetes késői-gót betűs felírás, a fedőlapon páncélos vitéz, oroszlánnal, angyallal, mint illik a vitézekhez. A másik Hunyadi János kormányzó féltesztvééré. ki szintén János volt (Johannes miles). A harmadikat a kormányzó Hunyadi Jánoséknak tartják és ezt állítja felirata is — megjegyzendő, a felirat betűi jó XVIII. századi, barokkos betűk. Ámde a fedőlap egészen más, mint a többi. Fekvő férfialakot mutat testhez álló nadrágban, hosszú, kabátszerű felsőben, saruval, melynek hegye letört. Körszakállas arc, melynek vonásai azonban nem különböztethetők meg, mert az arcot összetörte vallásos meggyőződésének megfelelően valamelyik buzgó Korán-hívó vitéz, a fejet kis sapka borítja. Semmi páncél, sisak, angyal, semmi gótika. Ez nem a XV. század törökverő hadvezére, a sír nem lehet az övé. De akkor kié?

Itt szól közbe Bitay Árpád, aki mindent tud és mindent olvasott. Az 1600-as évek elején a székesegyházat ismételtelen feldúlták hol a törökök, hol Basta nem kevésbé pogány zsoldosai, hol Bocskai hajdúserege (a hiányzó templomtorony is akkoriban semmisült meg). A vitézek kifosztották a sírokat, tekintet nélkül a benne nyugvók személyére — vagy talán éppen azért. A sírok valószínűleg üresen álltak egy darabig. Aztán... 1608-ban Bocskai Istvánt megmérgezték Kassán. Holttestét egykorú szerző tanúsága szerint Fehérváron temették el. De hová? Ki tud

Bocskai sírjáról? Ha más nem, tud Bitay Árpád. Bocskait Hunyadi János üresen maradt sírládájában temették el (kegyelet vagy takarékoság?). Új fedelet faragtak, Bocskai képére (öltözet, körszakáll, Bocskai-sapka). A sír tehát mindkettőjük sírja. Azaz most már egyiké sem. Mert a Rákóczy György-féle lengyel hadjáratot megtorló török hadak Bocskai sírját is kirabolták. A sírládák ma üresek.

Az érzékeny szívű Kazinczy Ferenc *Pályám emlékezete* című munkája szerint zokogva időzött a nagy Martinuzzi sírjánál, melvet ő még látott a székesegyház kórusát tartó jobboldali oszlop mellett. Az én időmben a jelzett helyen lapos kövekből jellegtelen padlóburkolat volt. Egyébként sem tudott senki Martinuzzi sírjáról. Mit szól ehhez Bitay Árpád?

A sírnak a jelzett helyen kell lennie. Csakhogy, mint minden régi épület, a székesegyház is az idők folyamán a külső szint alá került, nem is annyira süllyedés, hanem feltöltődés révén. A XIX. század elején ezen úgy segítettek, hogy egyszerűen felemelték a templom belső szintjét, feltöltvén azt a külsőig. Így a föld alá kerültek a remek oszloplábak és valószínűleg a Martinuzzi-sír is, amely minden bizonnyal faragott lappal volt fedve. Ilven püspöksír is több került elő, mikor századunk elején a félig végrehajtott helyreállítás a templom felerészéből kihányta a feltöltést és a belső szintet az eredetire állította vissza.

Úgy hallom, mostanában tovább folytatják a székesegyház helyreállítását. Előkerül-e vajon Martinuzzi sírja és Bitay igazolása?

Bitaynak hihetetlen nyelvérzéke volt. Fiatal kora ellenére az összes szláv nyelveket bírta. Keresetét nyelvészeti szakkönyvekbe fektette, melyek között ő volt a lélek, a kapocs, az éltető. Amint hallottam, hirtelen halála után könyvtárak vették át az anyagot, részben ajándékképpen, részben massza a befektetett értéken aluli áron. Nyelvészi látóköre megóvta őt a nemzeti elfogultságoktól és túlzásoktól olyan korban, mikor a sovinizmus sokaknak biztosított zsiros kenyeret. Egy tanári vacsorán nyelvészeti tudásával magára egyébként kedves öreg barátjának, Sz. Gy. egyháziog-professzornak nehezítését. Szó esett Lóvász csiki községről. „Milyen jó, kifejező magyar helységnev — mondta a tudós professzor —, bizonyára valamikor sok ló döglött meg arrafelé...” Árpád csendesen válaszolta: „Talán nem egészen úgy van. Szláv eredetű név lesz az, bokros, cserjés helyet, erdőlejtét jelent, rokon a *vessző*, *vajsza* szóval, közös eredettel a román *livezi* szóval...” „Maholnap mind szlávot csinálnak belőlünk ezek a fiatalok — zsémbelt Sz. Gy. — Mi, székelyek, egyszerűen nem is létezőnk nekik!” Árpád nem vitatkozott, de nem is másított.

Elmesélte más alkalommal, hogy 1920 körül különbözeti vizsgát kellett tennie a kolozsvári egyetemen. Egyik vizsgáztató valami elfeledett bizánci krónikás olyan véleménye felől kérdezte, aminek pontos visszaadása érzékeny füleket sértethet, elhallgatása viszont tudatlanságnak számított volna. Mit tett akkor Bitay Árpád? Pontos eredetiben, hosszan idézte a középkori görög szöveget, aminek egy részét talán a vizsgáztató sem ismerte. Torkán akadt a szó, a vizsgát — kitüntetéssel — azonnal befejeztetnek nyilvánította.

1937. november 30. Délután 6 óra.

Sürgösen hívnak: Árpád rosszul lett! Az asztal mellett, széken ülve találok, arccal az asztalra borul, jobbkarja tehetetlenül csüng, jobb lábában nincs erő. Nehezen légzik, a szavakat nehezen formálja. Dr. Mandl Pál kartárssal mindent megteszünk, amit tudunk, de mit lehet tenni a gyorsan előrehaladó agyvérzéssel szemben? Ágyba kerül, aggódo arcok lesik a szavát. Kiderül, hogy *latinul* szól. „— Quare nobis loqueris latine” — kérdi könnyes szemmel Gajdásy Béla püspöki irodaigazgató (Miért szólsz hozzánk latinul?). „Lingua latina secunda mea lingua materna est” (a latin a második anyanyelvem) — feleli. Többet nem is beszél más nyelven. Egyre gyérülő kívánságait is latinul tagolja elnehezülő nyelvével, olyan szókincset használva, aminek megfejtése mindannyiunkat próbára tesz („Mingere volo”). Éjfél felé ez is kimarad. Légzés, szívverés rosszabbodik. Sötét hajnalban örökre elcsendesül.

December 3-án temették el a gyulafehérvári temetőben. Jelen volt mindenki, képviseltette magát a kormányzat, a város, melynek alpolgármestere volt, Nicolae Iorga professzor, barátja és a Válenii de Munte-i nyári egyetem előadója. A helyőrségi katonazenekar kísérte utolsó útjára. Előtte kitüntetésait vitték, nem képzeltem, hogy ennyi volt. Sohasem viselte, sohasem beszélt róluk.

Igy tűnt el szemünk elől egyik percről a másikra, pontosan húsz évvel azután, hogy halálra ítélte őt az olasz harctéren, mint egészen fiatal tisztet, a legáljasabb hadviselési módszer: gáztámadás, ez esetben klórral. Akkor kiheverte, de nem múltak el tőle a következményes betegségek, amiket okozott, az egyre emelkedő vérnyomás, a szív kifáradása. Csak idő kérdése volt, melyik végez vele előbb, késői hősi halottként, mindannyiunk fájdalomra és tudományos életünk pótolhatatlan kárára.

Csíksszentkirály, 1968 július havában.

Nagy András
orvos

Ki az a Goór Pál?

(Levél a szerkesztőséghez)

Minden átfogóbb Ady-kutatás beleütközik a nevébe. Sokáig homály fedte kilétét. Csak annyit tudtak róla: ő volt az, aki az *Új versek* megjelenése alkalmából elsőnek mutatott rá Ady költészetének igazi horderejére. Csupán egyetlen mozzanatot a hatalmas Ady-problematikában, de hogy mennyire nem elhanyagolható, kiviláglik Bölöni György egyik eredetileg 1906-beli Ady-tanulmányából is. „Hatvany Lajos, a későbbi Ady-megértő — olvassuk itt —, aki *Egy megtérés története* cikkében majd behódol Adynak, most még a Huszadik Században sokallja a baudelaire-es halállal való kacérkodást. Mégis azt állapítja meg, hogy: »Az új költő ki fogja törölni szótárainkból a kifejezhetetlenség fogalmát«. A Huszadik Század egy másik kritikusa, a ma már teljes ismeretlenségbe vesztett Goór Pál, észrevette a versek társadalmi jelentőségét. Ezt írta: »Az *Új versek* igazán újak. Verses formában még nemigen mondták nálunk azt, amit ez a költő, de azért már akadnak emberek, akiknek Ady Endre a lelkükből beszél. Az a kis csoport a jövőre függeszti tekintetét, és elfordul a mai társadalomtól.« (Bölöni György: *Magyarság — emberiség*. Budapest, 1959. 143).

Lengyel Géza pedig, miután méltatja Hatvany Lajosnak s még inkább ennek a bizonyos Goór Pálnak a szerepét a közvélemény Adyra való felfigyeltetésében, felteszi a kérdést: „Ki volt ez a Goór Pál, aki kissé dőcögösen fejezte ki azt, amit jól megértett: Ady jelentőségét kora társadalmában? Nem tudok rá felelni, nem emlékszem a névre, valószínűnek tartom, hogy álnév. Talán a Társadalomtudományi Társaság valamelyik fiatalja rejtőzik mögötte, vagy egyszerűen ismeretlenül beküldte a cikket, s közölték, mert gondolatmenetét helyesnek és meggyőzőnek találták“ (Lengyel Géza: *Ady a műhelyben*. Budapest, 1957. 267).

Nos, Goór Pál nemcsak volt, hanem van. A „teljes ismeretlenségbe vesztett“ kritikus köztük él, Temesvárt. Nyolcvankét éve ellenére kifogástalan testi-lelki frisseségnek örvend. Csupán szerénysége (s kicsit tán az elmúlt pár évtized mostohasága) tette, hogy nemigen beszélt Goór Pállal való azonosságáról, és szerepéről Ady pályára helyezkedésében. Arról, hogy mikor még egy olyan széles látókörű, jó szimatú fővárosi kritikus, mint Hatvany Lajos, is tétova bizonytalansággal, még mindössze az esztétikum újszerűségére figyelőn reagál, s még nem ébred rá az esztétikai nóvum mögött munkáló mélyebb feszítőerőkre, Goór Pálnak, ennek a fiatal vidékinek már van szeme, szíve, mersze felismerni Adyban egy közelgő forradalmi korszak zseniális előhírnökét.

Persze ezen a néven hiába keresnök a bejelentőhivatalnál. Goór Pál álnév.

Tényleges neve: Bürger Ernő dr. Foglalkozása: ügyvéd. Ez idő szerint — a Román Kommunista Párt megbecsülése jeleként: munkásmozgalmi nyugdíjas. A két világháború közti időkben kommunista-percek országos hírű védője. Maga is tevékeny mozgalmi aktivista. Az 1920-as általános sztrájkban való részvételéért börtönt szenved, a felszabadulásig állandó hatósági üldözést.

Az egykori joghallgató véletlenszerű irodalmi beugrása lett volna hát ez az akkor még nem sejtett hatóerejű Ady-méltatás a *Huszedik Század* 1906. áprilisi számában? Nincs szó véletlenről. Legidősebb értelmiségi nemzedékünk még emlékszik a *Polgár Ernő* névre, Bürger Ernő leggyakrabban használt írói álnevére. A század első két évtizedében egy sor verse, elbeszélése, tárcája, műfordítása jelent meg. A nagyhírű pesti *A Hét*, a *Budapesti Napló* és más pesti folyóiratok, a *Temesvári Hírlap*, a *Délmagyarországi Közlöny*, s a kolozsvári *Hírlap* közli őket. Mint műfordító, Verlaine-t és Richard Dehmelt tolmácsolja előszeretettel, hivatottan. Prózaí írásai is megérdemelnék az újrafigyelmezést. A *Goór Pál* név nem egyéb ennek az írói álnévnek az anagrammájánál.

A kolozsvári évek — jogot hallgat itt — nemcsak gazdag újságírói tapasztalatot, hanem intellektuális élmények bőségét adják. Itt köt barátságot a Magyar Tanácsköztársaság későbbi vezérével, Kun Bélával és feleségével, akik maguk is nagy Ady-rajongók. Férjéről írt, nemrég megjelent könyvében Kun Béláné több helyen is említi Goór Pál-Polgár-Bürger Ernőt. „Bürger Ernővel évtizedek múltán találkoztam Budapesten. A találkozás rögtön baráti volt. Nem felejtettem el, hogy ő volt az első, aki rokonszenvvel mesélt nekem a szocialista Kun Béláról, még az 1910-es években...” — jegyzi meg könyve 35. lapján. De Bürger dr.-Goór Pál Adyval kapcsolatos szerepe elkerüli Kun Béláné figyelmét.

Az akkor már kész jogászt az 1918-as forradalom Budapesten találja. 1919. március 21-e után Bürger Ernő a Magyar Tanácsköztársaság kormányzótanácsa sajtóközpontjában vállal megbízatást. A kommun bukása után hazatér szülővárosába, Temesvárra, ahol azóta is él. Mozgalmi és ügyvédi tevékenysége az irodalomra nem hagy időt, a bánsági kultúréletnek azonban közismert alakja marad, írók, festők, zeneművészek barátja és vitapartnere. Szerény lakása valóságos kis múzeuma a századeleji képzőművészetnek. Dolgozószobája falán Kmetty János, Kádár Béla, Ács Ferenc, Orbán Dezső és mások remek olajképei, grafikái, Uitz Béla egy igen szép rézkarca függ. Íróasztala fiókjában levelek, okmányok, fényképek, újságkivágások formájában történéssre váró, eddig alig vagy egyáltalán nem ismert kordokumentumok. Bürger Ernő nemrég papírra vetette Adyval való személyes találkozására és Ady költészetéért való harca emlékeit, s munkáját a *Korunk* olvasóinak ajánlotta fel.

Ady Endre halálának közeledő 50-ik évfordulója előtt kötelességünket teljesítjük, mikor Goór Pál kilétét tisztázzuk.

Temesvár, 1967, november

Izsák László

Ügyfél és hivatal kapcsolatáról

(Levél a szerkesztőséghez)

A korszerű közigazgatás szerepe csakis a közélet cselekvőbb szolgálatában, tökéletesítésében, az állampolgárok egyre összetettebbé váló kérdéseinek kielégítő megoldásában juthat kifejezésre. E követelmény — mint azt a legújabb pártdokumentumok föltárták és elemezték — eddig nem talált teljes megértésre állami közigazgatásunk egyes szerveiben vagy egyes tisztviselők részéről, s így olyan

felfogás alakult ki, amely szerint az ügyfél áll a hivatal rendelkezésére és nem fordítva...

Nicolae Ceaușescu elvtárs március 22-én elhangzott beszéde nyomán még világosabbá vált: az átszervezett közigazgatás új szerveinek oly módon kell kialakítaniuk munkastílusukat és tovább képezniük tisztviselőiket, hogy a civilizáció magasabb fokára helyezték az ügyfelekkel való kapcsolatokat.

Az aktatologatós szándék, a bürokratizmus, a felek idejének lebecsülése, a fennhéjázó magatartás, a rosszindulatú közömbösség, érdektelenség el kell hogy tűnjön a helyi közigazgatási szervek tisztviselőinek tevékenységéből. Hasonlóképpen nem lehet helye ügyfél és hivatal kapcsolatában a csúfolódásnak, a megvető iróniának, a parancsolgató hanghordozásnak, a türelmetlenségnek. Az ügyfél idejét legalább olyan mértékben kellene kímélni, mint a rendelkezésére álló tisztviselőét. Mindez megfelel annak a követelménynek, amely szerint a szocializmusban a társadalmi erőforrások összességét ésszerűen használjuk fel.

Ügyfél és hivatal kapcsolatában a felvilágosító munka rendkívüli hangsúlyt kap, s e tekintetben fontos szerep hárul a tisztviselőkre. Vannak ugyanis ügyfelek, akik alaptalanul fogalmazzák meg követelményeiket, e téves felfogásból indulva ki: az állami közigazgatási szerv — az mindenható. Nem veszik figyelembe, hogy e szervek csak bizonyos jogi előírásokat alkalmazhatnak, és anyagi eszközeik korlátozottak. Az ilyen ügyfélnek türelmesen meg kell magyarázni kérése megalapozottságának hiányát, nehogy azzal a benyomással távozzék: a tisztviselő tehetné, mégsem oldja meg ügyes-bajos dolgát.

Ahhoz, hogy az új közigazgatási szervek tevékenysége a civilizáció mind magasabb fokára emelkedjék, az szükséges — mint azt Nicolae Ceaușescu elvtárs is hangsúlyozta —, hogy a megyei bizottságok, a néptanácsok közelebről foglalkozzanak a közigazgatási beosztottak nevelésével, ugyanakkor határozottabban foglaljanak állást azokkal szemben, akik kötelességüket nem teljesítik.

Mindebből következik, hogy az állami közigazgatásban tevékenykedő tisztviselőnek növelnie kell erkölcsi és anyagi felelősségérzetét szolgálati kötelezettségeinek teljesítésekor. Káros az a gyakorlat, miszerint a tisztviselő igyekszik elhárítani magától a felelősséget, nem hoz határozatokat az ügyfél kérésének megoldására, vagy nem bocsát ki olyan ügyiratot, amelyért a felelősséget nem lehet más személyre vagy szervezetre áthárítani. Az ilyen tisztviselő a közigazgatási kockázattal szembeni ügynevezett „önbiztosítás” jogcímén korlátozza saját kezdeményező képességét, nem él az ügyintézés jogával. A félelem a felelősségtől olykor a törvénytisztelet mögé rejtőzik, és ennek sáncai mögül halogatják az ügyintézt.

Az állami közigazgatási szervek igényesebb tevékenysége kutatás és vita tárgya lehet napjainkban. Jelentős volna és hasznos, ha a lélektan művelői kutatásaikat kiterjesztenék az állami közigazgatási szervek és az állampolgárok, vagyis az ügyfél és hivatal kapcsolatára. Szükséges volna alaposan elemezni azokat a tényezőket, amelyek kedvezően hatnak a civilizált magatartás szabályainak a kialakítására és megszilárdulására, vagy gátolják azt. Tudományos feltárással nyissunk utat a közigazgatás és állampolgár kapcsolatai óhajtott színvonalának tudatos kialakítása felé.

Kolozsvár, 1968, augusztus havában.

Gavril Florescu
a Babeș—Bolyai Tudományegyetem
Közgazdasági Karának alkalmazottja

KIEGÉSZÍTÉS. Előző, 7. számunk 952. oldalán az első mondatból — a szerző távollétében történt szerkesztői húzás következtében — kimaradt Székelyudvarhely nagyműtű középiskolájának felsorolásából a régi vár két bástyafoka közé épült volt reálgimnázium, amelyben ma a közgazdasági líceum működik.